

Жукова Л. М.
кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів та кредиту
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

Zhukova L. M.
PhD in Economics,
Associate Professor of Finances and Credit Department
V. N. Karazin Kharkiv National University

ВПЛИВ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОЦЕСИ ДЕРЖАВИ ЯК ЧИННИК ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ

IMPACT OF INFORMATION TECHNOLOGIES ON SOCIAL AND ECONOMIC PROCESSES OF THE STATE AS A FACTOR OF INSTITUTIONAL TRANSFORMATIONS

Анотація. У роботі розглянуто питання впливу інформаційних технологій на соціально-економічні процеси держави в умовах інституціональних перетворень. Показано взаємозв'язок між розвитком інформаційних технологій у країні та добробутом суспільства за умов постійного оновлення інформаційного забезпечення та моментального його впровадження у бізнес-середовище, державний сектор і сферу домогосподарств. Обґрунтовано важливість інформаційного забезпечення при вивченні об'єктів, процесів і явищ в соціально-економічному розвитку країни.

Ключові слова: соціально-економічні процеси держави, інформаційні технології, інституціональні перетворення, державна інформаційна політика, глобальне інформаційне суспільство.

Вступ та постановка проблеми. Останнім часом людство переконалося в тому, що практично всі існуючі в природі взаємозв'язки мають інформаційний характер, саме інформація визначає напрям руху матерії у Всесвіті, є носієм суті всіх процесів, що відбуваються у природі і суспільстві. Саме інформація здібна утворити феномен появи нових ідей. Усі суспільні відносини нерозривно пов'язані з інформацією, яка проникає в будь-яку сферу суспільного життя. Як наслідок – постійно зростають темпи розвитку інформаційних технологій та ступінь впливу інформації на суспільні відносини всіх напрямків, що позначається як на якості внутрішньодержавного розвитку будь-якої країни, так і на ролі, яку країна відіграє на міжнародній арені. Саме тому існує необхідність у більш активному приєднанні України до процесу становлення та розвитку світового інформаційного суспільства. Це обумовило вибір назви статті з акцентом на важливості інформаційного забезпечення при вивченні об'єктів, процесів і явищ в соціально-економічному розвитку країни.

Об'єктом дослідження виступають інформаційні технології та інформаційне забезпечення ведення бізнесу, інформаційний взаємозв'язок між економічними та виробничими результатами діяльності суб'єктів господарювання, враховуючи, що інформація – це важливе джерело, яке в умовах інституціональних перетворень у державі набуває все більш важливого науково-технічного та народногосподарського значення. Однак залишається нерозглянутим питання впливу інформаційних технологій на соціально-економічний розвиток країни, зокрема на добробут суспільства за умов постійного оновлення інформаційного забезпечення та моментального його впровадження у бізнес-середовище, державний сектор і сферу домогосподарств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розгляд питань щодо становлення та розвитку інформаційного сектора національної економіки в умовах інституціональних змін знайшов відображення в наукових працях вітчизняних та зарубіжних учених.

Серед українських науковців, що зробили вагомий внесок у формування розвитку інформаційної сфери, інформаційне забезпечення науково-технологічного та інноваційного розвитку слід назвати праці В. Глушкова, В. Івашова, Г. Калитича, Б. Кияка, А. Колодюк, С. Лазаревої, Ю. Луцик, Б. Малицького, Л. Мельника, В. Пархоменка, О. Поповича, В. Соловійова, А. Ткачової, О. Чубукової та ін. Серед зарубіжних авторів слід назвати праці Ю. Арського, О. Бурого-Шмар'яна, Г. Воробйова, Н. Вінера, Р. Гиляревського, В. Іноземцева, М. Мак-Люсна, П. Отле, Н. Хейлз, А. Чорного, Ю. Шрейдера та ін. Але поза увагою вчених залишаються питання підвищення ефективності державної інформаційної політики як інституціональної передумови формування моделі соціально-економічного розвитку країни шляхом забезпечення єдиного інформаційного простору на макро- і мікрорівнях. Отже, недостатній розгляд інституціональних чинників розвитку інформаційного сектора України обумовлює необхідність проведення подальших наукових розробок.

Метою даної роботи є дослідження наукових підходів до визначення впливу інформаційних технологій на соціально-економічні процеси держави як чинник інституціональних перетворень.

Результати дослідження. На сучасному етапі господарювання будь-яка економічна діяльність супроводжується накопиченням і використанням інформації на базі інформаційно-комунікаційних технологій. Підвищення ролі інформації в усіх сферах господарського життя, стрімкий розвиток новітніх інформаційних технологій та їх вагомий вплив на організацію бізнес-процесів призвели до розвитку інформаційного бізнесу.

Це новий вид бізнесу, який функціонує та розвивається в інформаційному секторі національної економіки та забезпечує ефективну роботу всіх галузей країни [1, с. 73]. Інформаційному бізнесу рушійний імпульс надають кілька комплементарних тенденцій, що взаємообумовлюють та взаємопідсилюють одна одну. Цілком природно, що

першою має бути названа тенденція інформатизації та комп'ютеризації. Масове впровадження нових і новітніх мікропроцесорних інформаційно-комунікаційних технологій, їх проникнення всюди, де циркулює інформація, знімає ряд обмежень, пов'язаних із задоволенням інформаційних потреб людини і суспільства. Другою тенденцією є інтелектуалізація економічної діяльності, а третьою – тенденція креативізації, що узвичаює інноваційність як спосіб буття економічних акторів, визначає суспільну затребуваність інформаційних послуг та масифікацію попиту на інтелектуально-інформаційний продукт. І, відповідно, до четвертої тенденції віднесемо процес глобалізації конкурентних відносин і загострення конкурентної боротьби в середовищі, де майже нівельовано територіальний чинник [2, с. 6–8]. Конкурентний тиск зумовлює загострення потреб розвитку та примушує економічних акторів швидше реагувати на зовнішні виклики та кон'юнктурні коливання, забезпечувати свої активи від морального старіння, протидіяти стрімкому вичерпанню інноваційних джерел абсолютної та диференційної ренти.

Тому розгляд сучасного стану та проблем розвитку інформаційного сектора держави є сьогодні, безумовно, актуальним напрямом дослідження. Однак, незважаючи на високий ступінь необхідності розвитку інформаційного сектора для економіки будь-якої країни, існує низка невирішених проблем щодо визначення категоріального апарату та забезпечення ефективного функціонування інформаційного бізнесу. Звідси виникає необхідність аналізу впливу інформаційних технологій на соціально-економічні процеси держави.

Формування і розвиток українського інформаційного суспільства передбачає оперативний доступ до необхідних інформаційних ресурсів. У формуванні сучасного розуміння економіки, заснованої на інформатизації, важлива роль належить Е. Фогелю, який увів саме поняття «інформаційний ресурс». Інформаційні ресурси в економіці – це інтегральне поняття, що включає сукупність відомостей, які формуються в процесі життєдіяльності господарюючих суб'єктів про соціально-економічні процеси в державі. Дослідники цієї проблеми вважають, що вже зараз ті, хто володіє інформаційними і телекомунікаційними технологіями, набувають можливостей контролю над усім суспільством. Тому роль держави значно зростає, принаймні за такими основними напрямками, як залучення матеріальних, фінансових та кадрових ресурсів в інформаційне виробництво; законодавче регулювання всіх питань, пов'язаних з інформацією; розвиток міжнародного інформаційного обміну і співробітництва. Отже, можна передбачити, що і в даному напрямку може сформуватися окремий інститут економічної влади, оскільки інформаційні ресурси повинні постійно оновлюватися та залучатися до єдиного інформаційного простору, а також на законній підставі повинні бути доступними органам державної влади, суб'єктам господарювання та громадянам України.

Еволюція суспільства та держави потребує цілеспрямованої інформаційної політики, що має стати одним із першочергових завдань державної політики та істотно вплинути на реалізацію реформ в Україні.

Згідно зі ст. 6 Закону України «Про інформацію» [3], державна інформаційна політика – це сукупність основних напрямів і способів діяльності держави, спрямованих на одержання, використання, поширення та зберігання інформації. Головною метою державної інформаційної політики стосовно національних інформаційних ресурсів є створення необхідних економічних і соціокультурних умов і правових та організаційних механізмів формування, розвитку і забезпечення ефективного вико-

ристання інформаційних ресурсів у всіх сферах життя і діяльності громадянина, суспільства й держави.

На шляху приєднання України до світового інформаційного простору виникає низка проблемних питань щодо державної інформаційної політики України. Найважливішими серед них є відсутність належного адміністративно-правового впливу на процес здійснення державної інформаційної політики, який, своєю чергою, складається з низки таких невирішених питань, як: відсутність єдиного підходу до визначення основних понять категоріального апарату державної інформаційної політики; відсутність належної системи принципів здійснення державної політики в інформаційній сфері; недосконалість інституціонального механізму здійснення державної інформаційної політики; недосконалість нормативно-правового регулювання суспільних відносин в інформаційній сфері; недосконалість юридичної відповідальності за правопорушення в інформаційному секторі та ін. [1, с. 80].

Державна інформаційна політика має створювати умови для реалізації конституційного права громадян своєї держави вільно отримувати і використовувати інформацію для вирішення таких важливих завдань, як формування національного інформаційного простору, включення його до світового інформаційного простору на засадах забезпечення інформаційного суверенітету та інформаційної безпеки і формування демократично орієнтованої свідомості [4].

Отже, на сьогоднішній день в Україні сформульовано й законодавчо закріплено основні принципи, завдання та стратегічні напрями державної інформаційної політики, сформовано державні інститути відповідної компетенції, ухвалено цілу низку концепцій, програм і планів дій. Але водночас інформаційна політика держави в сучасній Україні характеризується різноспрямованістю, слабкою координованістю діяльності різних відомств, непослідовністю та непрозорістю в реалізації запланованих заходів. Зважаючи на ці обставини, Україну поки що не можна віднести до інформаційно незалежних держав. Нині як ніколи потрібно не тільки досліджувати й вивчати інформаційну галузь України, а й вживати конкретних заходів щодо відновлення та розбудови інформаційного середовища та приведення національного законодавства у відповідність зі світовими нормами.

Сучасний соціально-економічний розвиток держави потребує здійснення процесу модернізації інформаційного сектора національної економіки. На необхідності модернізації системи інформаційного забезпечення потреб суспільства та кожного його суб'єкта наголошують і деякі науковці, наполягаючи на створенні єдиного інформаційного простору, під яким пропонують розуміти «єдине інформаційно-технологічне середовище, яке містить у собі обчислювальні, інформаційні, телекомунікаційні засоби, продукти, послуги, фахівців, користувачів, документообіг, бази даних та ін.» [5, с. 50].

Проблеми формування інформаційного суспільства в Україні, по суті, мають багато спільного з аналогічними процесами в інших країнах, що пояснюється швидким поширенням новітніх інформаційно-телекомунікаційних технологій, глобалізацією світових інформаційно-технологічних ринків [6, с. 128].

Ураховуючи, що Україна інтегрується в глобальне інформаційне суспільство, глобалізаційні трансформації висувають перед світовою спільнотою і, зокрема, нашою державою, велику кількість проблем технологічного, соціально-економічного і політико-правового характеру. Вхідження України до європейського і глобального інформаційного суспільства вимагає ознайомлення з

існуючими теоріями і практикою формування інформаційного суспільства.

Сьогодні Україна вимушена реалізовувати свої національні інтереси в нових міжнародних і навіть цивілізаційних умовах. Світ стрімко глобалізується, поступово формується постіндустріальне суспільство, засноване на інформації, ерозії піддається більшість державних інститутів, а у сфері національної безпеки з'являються «нові», нетрадиційні і асиметричні загрози (терористичні мережі, «цвітні» революції, маніпуляції громадською думкою). На цій підставі можна констатувати появу в інформаційному просторі такого феномена, як «мережецентричні війни».

Термін «мережецентризм» уперше з'явився в комп'ютерній індустрії і став результатом прориву в інформаційних технологіях, які дозволили організувати взаємодію між комп'ютерами, навіть незважаючи на використання в них різних операційних систем. Ідеї відкритих систем сприяли розвитку мережецентричних технологій для забезпечення розподілених обчислень на існуючій інформаційній інфраструктурі, тобто був пройдений шлях від простого видаленого виклику процедури до складних архітектурних рішень, а результатом досягнень у даній галузі стала сервісна архітектура (Service-Oriented Architecture, SOA).

Ключовою категорією в процесі дослідження теорії мережецентричних війн є термін «мережа». Сенс понять «мережа», «мережевий принцип» полягає в тому, що головним елементом усієї моделі є «обмін інформацією», а саме максимальне розширення форм виробництва цієї інформації, доступу до неї, її розподілу та зворотного зв'язку. «Мережа» представляє собою новий інформаційний простір, в якому розгортаються основні стратегічні операції, спрямовані на «м'яке» перехоплення управління державою в тій або іншій країні, а також їх медійне, дипломатичне, економічне і технічне забезпечення. «Мережа» в такому широкому розумінні охоплює одночасно різні складові, такі як: система зв'язку, інформаційне забезпечення, формування громадської думки, релігійна та колективна психологія, соціальні процеси, економічний розвиток, науково-технічні інновації та ін., які є взаємопов'язаними елементами єдиної «мережі» та між якими повинен відбуватися постійний інформаційний обмін [7, с. 77–78].

Розробки в області інформаційних технологій різко змінюють взаємодію як народів, організацій, так і окремих людей. Швидке розповсюдження інформації за допомогою соціальних мереж ставить під питання доцільність прийняття ефективних організаційних і управлінських рішень.

Отже, у цьому напрямі Україні необхідно мобілізувати свій науково-технічний та інтелектуальний потенціал для створення асиметричного потенціалу здатності ведення глобального інформаційного протистояння з метою забезпечення власної інформаційної і, як наслідок, національної безпеки. У держави повинна бути чітко сформована позиція з цього питання і відповідне фінансування подібного роду програм.

Роль інформаційних технологій у сучасних умовах має величезне значення і у фінансiалiзацiї країни [8].

На сьогоднішній день одним із значущих важелів поглиблення фінансової інтеграції в ЄС виступають інфраструктурні проекти Європейського центрального банку – діюча система TARGET2 та введені в 2013 р. системи T2S і CCBM2. Кожна з них забезпечує єдину платформу для проведення ключових фінансових операцій – незабезпечених і заставних міжбанківських операцій, а також трансграничних потоків цінних паперів. Завдяки єдиним вимогам і структурі витрат вартість трансграничних фінансових операцій повинна знизитися до рівня цін країни, що мінімізує цінні коливання на однотипні фінансові продукти в різних країнах ЄС, а значить, приведе до зростання фінансової інтеграції.

Миттєві грошові перекази між банками різних країн світу, величезні телекомунікаційні системи розрахунків, що функціонують на рівні держав (системи SWIFT, TARGET, T2S і CCBM2) та відслідковують рух коштів, електронні розрахунки, належне функціонування бірж, банківських установ, різних фондів – усі ці процеси забезпечуються відповідною інформаційно-комунікаційною інфраструктурою.

Висновки. Таким чином, дослідження впливу інформаційних технологій на соціально-економічні процеси держави дає змогу виявити систему явищ і проблем, що обумовлені, як правило, зростанням динаміки суспільних процесів в інформаційній сфері, інтенсифікацією використання інформаційних ресурсів, активізацією процесів глобалізації інформаційного сектора держави як чинника інституціональних перетворень.

Інформаційний сектор національної економіки має величезне значення для сучасного соціально-економічного розвитку держави, особливо в умовах побудови інформаційного суспільства. Вирішення низки проблем, що гальмують розвиток цього сектора економіки, дозволить не тільки задовольнити інформаційні потреби суспільства, суб'єктів господарювання та різних секторів економіки, а й підвищити конкурентоспроможність країни, укріпити економічні позиції України у світовому просторі.

У цьому напрямі дії уряду повинні бути спрямовані на розробку й прийняття політичних рішень, законодавчих і нормативно-правових актів щодо забезпечення системи управління національними інформаційними ресурсами та удосконалення механізмів реалізації правових норм чинного законодавства. Також необхідно зазначити, що коли обсяг і якість потоку інформації, змістовне наповнення інформаційного простору залежить від інституціональної структури самого суспільства і водночас є критичним елементом інфраструктури, дії уряду і держави при розробці інформаційної політики мають визначатися стратегічним напрямом формування інформаційної економіки, впровадженням принципів, механізмів, культури, системи та структурних елементів інноваційного суспільства. Вони вимагають ствердження національних ціннісних орієнтирів, духовних і моральних підвалин, що сприяли б об'єднанню креативного потенціалу українського суспільства навколо духовних цілей і цінностей, відродженню багатих та оригінальних традицій української нації.

Список використаних джерел:

1. Інформаційне забезпечення систем прийняття рішень в економіці, техніці та організаційних сферах: [колективна монографія] / Під заг. ред. Л.М. Савчук. – Донецьк: ЛАНДОН-XXI, 2013. – 592 с.
2. Міжнародні стратегії економічного розвитку: [навч. посіб.] / За ред. А.О. Задої. – К.: Знання, 2007. – 332 с.
3. Закон України «Про інформацію» // Відомості Верховної Ради України. – К., 1992. – № 48. – Ст. 650.
4. Проценко Т. Основні напрями інформатизації державного управління в процесі становлення громадянського суспільства / Т. Проценко, В. Шамрай // Вісник УАДУ. – 2002. – № 1. – С. 339–344.
5. Перекрестова Л.В. Інформаційний простір управління підприємствами / Л.В. Перекрестова, Н.Н. Нелюбова. – Волгоград: ВолДУ, 2004. – 210 с.

6. Арістова І.В. Державна інформаційна політика: організаційно-правові аспекти: [монографія] / І.В. Арістова. – Х.: ХУВС, 2000. – 368 с.
7. Григор'єв В.Р. Хмарні обчислення – стратегічний ресурс ведення мережецентричних війн / В.Р. Григор'єв, А. А. Новіков // Вісник Російського державного гуманітарного університету. – 2013. – № 14. – С. 75–100.
8. Радзівська С.О. Глобальні економічні процеси та Україна / С.О. Радзівська // Міжнародна економічна політика. – 2014. – № 1 (20). – С. 80–104.

Аннотація. В работе рассмотрены вопросы влияния информационных технологий на социально-экономические процессы государства в условиях институциональных преобразований. Показана взаимосвязь между развитием информационных технологий в стране и благосостоянием общества, учитывая постоянное обновление информационного обеспечения и моментального его внедрения в бизнес-среду, государственный сектор и сферу домохозяйств. Обоснована важность информационного обеспечения при исследовании объектов, процессов и явлений в социально-экономическом развитии страны.

Ключевые слова: социально-экономические процессы государства, информационные технологии, институциональные преобразования, государственная информационная политика, глобальное информационное общество.

Summary. In work the question of impact of information technologies is considered on social and economic processes of the state in the conditions of institutional transformations. Intercommunication is shown between development of information technologies in the country and welfare of society subject to the condition permanent update of the informative providing and his instantaneous introduction in business-environment, state sector and sphere of home science. Importance of the informative providing is grounded at the study of objects, processes and phenomena in social and economic development of country.

Key words: social and economic processes of the state, information technologies, institutional transformations, public informative policy, global informative society.